

FARKLI BOYUTLARIYLA KADIN ÇALIŞMALARI

Editörler

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY

Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF

E K İ N
Basım Yayın Dağıtım

2020

© 2020 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 0607-16-008681

ISBN: 978-625-7983-35-8

Sayfa Düzeni / Kapak Tasarımı: Aslı AYRANCI

Baskı ve Cilt:

Sonçağ Yayıncılık

Matbaacılık Reklam

San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı

48/48 İskitler - Ankara

Tel.: (0312) 341 36 67

Sertifika No: 25931

Baskı Tarihi: Ocak 2020

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.

Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA

Tel. : (0.224) 220 16 72 - 223 04 37

Fax.: (0.224) 223 41 12

e-mail: info@ekinyayinevi.com

www.ekinyayinevi.com

ÖNSÖZ

Tarihin ilk çağlarında erkeklerle eşit koşullarda yaşadığı, çalıştığı ileri sürülen kadınlardan günümüz dünyasında bahsederken çok da eşitlik kelimesini kullanamamaktayız. Dünya Bankası'nın verilerine göre Dünya nüfusunun %49.5'ünü kadınlar oluştururken (<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS>); Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre de Türkiye nüfusunun %49.8'ini kadınlar oluşturmaktadır. Toplumun oluşturan fertlerin güçlendirilmesi toplumların refahını sağlamada çok önemli bir koşuldur. Sadece erkeklerin refahı ve mutluluğunun sağlandığı toplumların sağlıklı olduğu söylenemez. Ailede çocukların sorumluluğunu en fazla üstlenen bireyler olan kadınlar mutsuz ise mutlu nesillerin yetiştirilmesi daha zor olacaktır. Toplumun kadına ilişkin öngördüğü roller ağırlıklı olarak eş ve anneliğe ilişkin olduğunda çalışma hayatı, kendini gerçekleştirme veya sosyal hayata katılımıyla ilgili faaliyetlerde bulunması kısıtlı bir hâl olabilir. Halbuki toplumun bir parçası olarak kadınların sosyo-ekonomik, kültürel ve politik haklar bakımından erkeklerle eşit haklara sahip olmaları ve bunları kullanabilmeleri gerekir.

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi uluslararası bazı kuruluşların yanı sıra ülkemizde de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kadınlara yönelik çalışmaları gittikçe artmaktadır. Bakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olmalarının sağlanması, kadınların güçlendirilmesi ve her türlü ayrımcılığa ve şiddete karşı korunmaları amacıyla çalışmalarda bulunmaktadır. Diğer bakanlıklar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının da kadınlar konusunda ayrı ayrı çalışmalarının yanı sıra birbirleriyle de kadınların güçlendirilmesi amacıyla işbirliği çalışmaları bulunmaktadır. Bunların dışında üniversitelerin de kadın çalışmaları yapan araştırma merkezlerinin sayısı ve bu konudaki faaliyetleri de her geçen gün artmaktadır. Bu merkezlerin düzenlediği ulusal ve uluslararası sempozyumlarla da farkındalık arttırılmakta ve kadınların yaşadıkları sorunlara çözüm önerileri konusunda farklı çalışmalar bir araya getirilmektedir.

Kadına ilişkin çalışmalar son yıllarda gerek dünyada gerekse ülkemizde daha fazla ses getirmeye başlamıştır. Şiddet yaşayan, eğitim olanaklarına erişemeyen, işgücüne dahil olamayan, çalışma hayatında yer alsa bile erkeklerle eşit fırsatlara sahip olamayan, savaşlarda ve göçmen konumuna düştüğünde en çok zarar gören kadınların varlığı gerek uluslararası, gerekse ulusal istatistiklerde ve bu konularla ilgili çalışmalarda açıkça ortaya konulmaktadır. "Farklı

Boyutlarıyla Kadın Çalışmaları” isimli bu kitabımızda kadınlara ilişkin farklı konularda yapılan çalışmalarını bir araya getirdik. Kent kadınlarının yanı sıra kırsalda yaşayan kadınlara da yer verdiğimiz kitabımızda kadınlara ilişkin 30 çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında 8-9 Mart 2019 tarihlerinde Yalova Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (YÜKAM) ile Giresun Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (GÜKAM) işbirliğiyle düzenlenen III. Ulusal Kadın Sempozyumu’nda sunulan bazı bildiriler de bulunmaktadır. Kitapta kadınların çalışma hayatının yanı sıra aile içi şiddet, mesleki eğitim, kırsalda ve sanatta kadın, göç ve kadın, kadınların siyasi eğilimleri ve yaşadığı dönemi etkileyen bazı güçlü kadınlara ilişkin çalışmalar vardır.

Kitabın kadınlara yönelik yapılacak verimli çalışmalara, kadınların ve ailelerinin hayatlarını güzelleştirecek yeni politikalara ışık tutmasını temenni ediyoruz. Kitabın yazımında emeği geçen bütün yazarlara teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF

KARADENİZ KADINLARININ YAYLACILIK FAALİYETLERİNE KATKILARI¹

Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ²

Dr. Öğretim Üyesi Nazım KURUCA³

Öğr. Gör. Fatma Emiroğlu AYDIN⁴

GİRİŞ

Anadolu kadını özelde de Karadeniz kadınlarının tarih boyunca hayatın ana merkezinde oldukları kesindir. Türk ekonomisinin belkemiğini oluşturmuşlardır. Öyle ki Milli mücadele yıllarında cephelerde şehit düşen erkek nüfus azalınca ülkenin var olmasında, kalkınmasında ve bu günlere gelmesinde önemli katkılarının olduğu yadsınamaz bir gerçek olan kadınlarımızın sadece cennet ayaklarının altındadır diyerek geçiştirilen bir unsur olmaktan çıkarılıp bir birey olarak kabul görülmesi gerekmektedir.

Doğu Karadeniz bölgesinde asırlardır süren yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülmesinde kadınların önemli katkısı bulunmaktadır. Yayla ve yaylacılık faaliyetlerinin her aşamasında kadınlar yer aldığı halde, bu faaliyetlerde kadınlardan bahsedilmiyor olması dikkat çekicidir. Kadınların yayla faaliyetleri resmî olarak her hangi bir yerde kayıt altına alınmadığı gibi bu durum bazı problemleri de bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle kadınların yaylalarda yıllardır sürdürdükleri iktisadî, sosyal ve kültürel faaliyetleri kendilerine bir katma değer olarak dönmemiştir. Çalışma sırasında kadınların sıklıkla dile getirdikleri kendilerinin de bir sosyal güvenli kurumunun şemsiyesi altına alınma istekleridir. Yaylacı kadınlar bu faaliyetlerini isteyerek ve severek yaptıklarını bildirmelerine rağmen, kendilerine de sosyal hakların verilmesini dile getirmişlerdir. Devletin

¹ Bu çalışma Giresun Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi tarafından SOS-BAP-A 150219-55 nolu "Karagöl Dağı Civar Obalarında Yaylacılık Faaliyetleri" başlıklı çalışma olarak desteklenmektedir.

² Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, mehmetozmenli@hotmail.com

³ Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Bilimler Eğitimi, badalı28@hotmail.com

⁴ Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, fatma_emroglu_aydin@hotmail.com

sosyal güvenlik konusunda gerekli uygulamaları hayata geçirmemesi halinde çocuklarının bu işi bundan sonra yapmayacaklarından dolayı dert yamaktadır.

Kadınlar, yayla göçü öncesinde yoğun bir hazırlığa koyulmaktadır. Yörüklerde dokumacılık en temel işlerden biridir. Her kadın boş zamanında mutlaka ıstarının ve çulhasının başına geçer ve obasına gerekli olan şeyleri dokur. Bir kısım dokumalara “ıstarlık”, bir kısmına da “çulhalık” denir (Şenesen, 2011: 277). Yine yaylacı kadınlar hayvanlarından sağdıkları süttten elde ettikleri peynir, yağ, çökelek gibi ürünleri de pazarlarda satmaktadırlar. Bunun yanında doğal ortamda yetişen mantar, çilek böğürtlen gibi ürünler de yaylacı kadınların pazar tezgâhlarında yer almaktadır. Bunun yanında kırlardan toplanan şifalı otlar da yaylacı kadınlar tarafından tüketicilere ulaştırılmaktadır.

Konar-göçer hayat tarzının bir diğer önemli özelliği, bu göçlere genellikle bütün aile fertlerinin katılmış olmasıdır. Ancak bu durum, konar-göçerlerin “tam göçer”, “yarı göçer” ve “tam yerleşik” bir durumda olmasıyla yakından ilgilidir. Tam göçer hayat tarzı yaşayanlar, bütün aile fertleriyle göçe katılırlardı (Şenesen, 2011: 270). Hayvanlar üstleri açık ve etrafları taşla çevrilmiş ağılarda barınmaktadırlar. Obalar senenin yalnız bir kısmında meskündür. İlk yaz sıcakları ile beraber dolan obalar ki soğukları ile beraber boşalmaktadır. Hayvancılıkla geçinen oba halkı hayvanları ile beraber daha aşğılarda vadilerdeki yerleşme yerlerine, kışlaklarına inerler (Tanoğlu, 2010: 24). Yaylalardaki ailelere ait mülklerin yabancı şahıslara satılmaması bir Türk geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde yaylacılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü doğu Karadeniz yaylalarında, değerinin çok üstünde para teklif edilse dahi, dışarıdan hiç kimsenin geleneksel yaylacılığın sürdürüldüğü o yaylalardan arazi satın alması imkânsızdır (Zaman, 2007: 254). Geleneksel karakterli pek çok meslekte görülen, usta çırak ilişkisine dayalı öğretim süreli, çobanlıkta da yaygın şekilde uygulanmaktadır. Çobanlar, geleneksel ekolojik ve teknik bilgileri dinamik, katılımcı bir eğitim süreci ile edinirler. Çocuk yaşlardan itibaren aile büyükleri ile birlikte yayla ve köylerde koyun sürülerini olatmaya başlayan çoban adayları, mesleki bilgi ve tecrübelerini uzun süreli bir gözlem ve uygulamaya borçludur. Hayvanlar için elverişli ve verimli otların yeri, hayvanların ideal yayılım zamanı, hayvan hastalıklarının tedavisi, hava durumunun gözlemlenmesi, yabani hayvanlardan korunma gibi pek çok mesleki bilgi ve beceri küçük yaşlardan sonraki süreçte öğrenilmektedir (Aça, 2018: 96).

PROBLEM

Doğu Karadeniz bölgesinde asırlardır süren yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülmesinde kadınların da katkısı bulunmaktadır. Katkılarının çok olduğu bilinen yaylacılık yapan kadınların yaşadıkları zorluklar nelerdir? Sosyal güvenceleri var mıdır? Uzun yol kateden yaylacıların yaşadıkları çeşitli sorunlar. Zorlu coğrafyada hayvancılık faaliyetlerini sürdüren göçer kadınlar emeklerinin kıymetinin bilinmediğini ve bazı zamanlar ürünlerini haraç mezat satmak zorunda kaldıklarını dile getirmektedir. Yaylacı kadınlar yaptıkları işin değerinin anlaşılmasını ve kendilerine bir statü tanınmaması haline yakın zamanda yaylalar da hayvancılık yapacak çoban bulunamayacağını ifade etmişlerdir. Çoban konusunda yaşanan sıkıntılar günümüzde de kendisini göstermeye başlamış ve Afganistan, Gürcistan gibi ülkelere mevsimlik çobanlar tutulmaya başlanmıştır.

YÖNTEM

Yapılan çalışma öncelikle literatür taraması ile başlatılmış ve çalışmanın konusu hakkında daha önce yazılan eserler tetkik edilmiştir. Ülkemizde yaylacılık konusunda özellikle son yıllarda yapılan bilimsel çalışmaların sayısının arttığı görülmüştür. Çalışmanın ana bünyesini ise bizzat arazi çalışması teşkil etmekte ve araziden elde edilen bilgiler daha önce konu hakkında yazılan eserlerdeki bilgilerle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın ana hatlarını bizzat yayla faaliyetlerinde bulunan kadınlardan elde edilen bilgiler oluşturmaktadır.

KARADENİZ'E AİT BİR YAYLA BAYRAMI "OTÇU GÖÇÜ BAYRAMI"

Günümüzde yaylalar birer üretim merkezi olması yanında aynı zamanda kültürel unsurların yaşatıldığı yerlerdir. Yüzyılların süzgecinden geçen bu kültür unsurları bilinmeyen birçok kültürel ritüeli de bünyesinde barındırmaktadır. Doğu Karadeniz bölgesinin Giresun-Trabzon kesiminde asırlardır sürdürülen «Otçu Göçü Bayramı» yerel olmakla birlikte birçok millî değeri de bizlere ulaştırmaktadır.

Trabzon-Giresun arasında yer alan Kadırğa Yaylası «Otçu Göçü Bayramının» en canlı sürdürüldüğü yayla olarak bilinmektedir. Yöre insanı bu bayram için günler önceden hazırlıklarını yapar ve bayram alanına gelir. Bayramın yapılacağı meydana gelene kadar kilometrelerce süren horonlar oynanır ve bu şekilde toplanma yerine gelinir.

YAYLAYA ÇIKIŞ FAALİYETLERİ

Karadeniz yaylarında konuştuğumuz kadınlar çıkış faaliyetlerini kendilerine has üslupla anlatmaktadırlar. Çalışmamızda anlattıklarını deşifre ederken yazı dilini dikkate almak suretiyle yazıya geçirdik. Ayrıca bazı konuşmaları aynen verirken bazılarını özet olarak verdik. Doğu Karadeniz’de yaylalara çıkış tarihinin belirlenmesi ve hep birlikte kışlaklardan yaylalara çıkışlar bir nizam ve intizam üzere yapılmaktadır. Yaylaya çıkış hazırlıkları esasen yayladan dönüşten hemen sonra başlar ve göçerler bir sonraki yaylaya gidiş için hazırlıklarını başlatırlar. Bu hazırlıkların başında eskiyen alet, edevat ve eşyaların tamiri ve bakımı gelir. Özellikle hayvanların kullandığı süs eşyalarının, çan, kelek, kor, zil gibi ses aletleri tamir edilir ve eksiklikleri varsa tamamlanır. Yaylaya gerçek manada çıkış hazırlıkları kış ayının sonlarına tesadüf eder ve göçerler yayla yürüyüşü sırasında ihtiyaç duydukları her türlü erzaklarını hazırlarız (KK:9).

Yaylaya göç esnasında yoldaki su kaynakları ve çeşme başlarında dua edilir. Eski Türk inancı olan Gök Tanrı inancındaki suya dair olan kutsiyetin yansıması olan bu uygulamalar günümüzde devam ettirilmektedir (Güleç, 2015: 510). Yaylaya çıkış öncesinde öncelikle hayvanların damgalanması işi gerçekleştirilir ve her aile kendine has damgaları hayvanlarının sırtına vururlar. Damgalamadaki esas mesele yaylada hayvanların karışmaması karışırsa da diğer hayvanlardan rahatlıkla ayrılabilmesini sağlamaktır. Göçerler damgaların kalıcı olması için özel boyalar seçerler ve bu boyanın hayvanlar kırılana kadar hayvanların sırtlarında kalmasına özen gösterirler (KK:10).

Yayla göçü ve şenlikleri sırasında kemençe çalma, horon oynama, türkü söyleme gibi adetlerin yaygın oluşu da bir Türk geleneği olarak bilinmektedir. Kıpçak Türklerinde kemençenin bir musiki aleti olduğu bilinen bir gerçektir (Zaman, 2007: 254). Kaynak kişilerimizin verdikleri bilgiler kültürel değerlerimizin halen yaylalardaki kadınlarımız tarafından ne denli korunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yüzyılların birikimi günümüze bu şekilde aktırılmaktadır: *“Bizin yayla yürüyüşümüz yaklaşık 25 gün kadar sürmektedir. Bu süre içinde her gece çadırlarımız kurulur burada çobanlarımız yemeklerini yerler, üstleri başları değiştirilecek ise onu değiştirirler. Özellikle yıllardır yayla yollarına beraber gittiğimiz atlarımız nerede çadır kuracağımızı bilirler ve o yere geldiklerinde orada dururlar. Çadır atılan yerde bizler hem dinleriz hem de sesi güzel olanlar yöresel türküleri söylerler”* (KK:5). Diğer kaynak kişimizde: *“Eskiden yayla yürüyüşlerimiz bir düğün havasında olurdu ve herkes en güzel giysilerini giyer, hayvanlarını süsler ve davul, zurna, kemençe eşliğinde yayla yürüyüşü başlatılırdı. Sürülerin başında çoğu zaman özel bakımlı koçlar geçer ve koyun-*

larımız o koçun peşinden yayla yolunda yürürdü. Yol boyunca ihtiyaç duyduğumuz eşyalarımızı ise genellikle atlar taşırdı, atları olmayanlar ise eşyalarını kendi sırtlarında taşırlardı. Yayla yürüyüşümüz bir şenlik havasında olması yanında büyükler ve küçükler arasında da saygı unsuru olarak görülür ve çocuklar büyüklerin arkası sıra yürürlerdi” (KK:6). Bir diğeri ise: “Yaylaya çıkanların köylerle olan iribatları da bir şekilde devam etmektedir ve oradaki faaliyetlerin de nasıl sürdürüldüğünden haberdar olunmaktadır. Özellikle fındık ve mısır hasadının nasıl gittiğinin bilinmesi göçerler için oldukça önemlidir. Bu hasatlar bitmeden köye dönülmemesi gerektiğini göçerler bilmektedir. Yine yaylada yetişmeyen meyvelerin köylerden getirildiğini ve yaylada üretilen yağ, peynir, çökelek, süt gibi ürünler de köylere gönderilmektedir” (KK:7).

YAYLADA YERLEŞİM VE BURADAKİ UYGULAMALAR

Yaylalar sadece mevsimlik ihtiyaçların karşılandığı yerler olarak görülmemelidir. Yaylalar aynı zamanda yöre insanının her türlü ihtiyacının karşılandığı bir ürün ambarı gibi de düşünülmelidir. Göçerler yaz aylarında yaylanın bereketli otlaklarında kışlık ot ihtiyacını karşılamak için ot biçimi de gerçekleştirilmektedir. Biçilen otlar kurutulup at ve katırlarla sahil köylerdeki depolara istiflenmektedir. Son yıllarda ot taşıma işinin motorlu araçlarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Kaynak kişilerin anlattıklarına baktığımızda: “Yaylaya göç ettiğimiz sırada burada neye ihtiyaç duyuyorsak hepsini daha önce hazırlarız ve yanımıza alırız. Eskiden hayvanlarımız ile birlikte yürüyerek geldik artık küçükbaş hayvanımız kalmadı onun için ineklerimizi de arabalarda buraya getiriyoruz. Yaylada tek sıkıntımız elektrik olmaması, bizim için bunun çok önemi var. Biz burada ocağımızı açık tutuyoruz ve gelen giden misafirleri ağır ediyoruz. Bahçemizde sebze ekiyoruz ve yazlık sebze ihtiyacımızı buradan kendimiz karşıyoruz” (KK:8). Yaylaya çıkarken büyük baş hayvanlarını araçlar ile getirdikleri inerkende araç ile indiklerini vurgulamaktalar. Ayrıca yayladaki zorluklardan en fazla kadınların sıkıntı çektiklerini anlatmaktadırlar. Elektrikleri olmadığı için birçok işlerini elde yapmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir.

Karadeniz kadınları yılın nerede ise yarısını geçirdikleri yaylaları aynı zamanda birer üretim merkezi haline getirmişlerdir. Yöre insanının en çok sevdiği yiyeceklerden olan karalahana özellikle yaz aylarında yaylalarda yetiştirilmektedir. Yaylalarda hayvan gübresinin de bol olması yetiştirilen ürünler üzerinde de olumlu etkiler yapmaktadır. Özellikle soğan, patates, turp, maydanoz, nane, ısırgan gibi ürünlerin yaylalarda kadınlar tarafından yetiştirildiğini ve ciddi bir gelir aracı olduğunu söylemek gerekir.

Toprakları işleyen bu insanların yerleştikleri yerler özellikle; Günümüzdeki oba-yayla yerleşimlerin bulunduğu yamaçlar, çoğunlukla güneş gören yerlerdir. Coğrafi şartlarla ilişkili diye düşündüğümüz bu yer seçiminde, tarihî bağlantılarında da etkisi bulunmaktadır. Türkleri gerek yaz gerekse de kışın yaşayacakları yerleri belirlerken güneş gören yerleri tercih etmekte ve buna büyük önem vermektedir (Zaman, 2007:253). “Obamız suyun ve otların bol olduğu yeredir. Bu obayı büyüklerimiz yıllar önce kurmuşlar ve burayı kurarken de birçok özelliğe dikkat etmişler. Görüldüğü gibi obamız güneş alıyor, suyu var, ulaşımı kolay aynı zamanda rüzgârdan korunaklı. Obamız düz ve güneş aldığı için burada işlerimizi daha kolay yapıyoruz. Güneş alamayan yerde durmak hem zor hem de burada sebze yetişmez.”(KK:8). “Yaylada suya ve güneşe çok ihtiyacımız var. Buradaki işlerimiz için buna gereksinim duymaktayız, yıkadığımız yünlerin kurutulması ve hayvan barınaklarının kuru olması için güneşe ihtiyaç vardır. Yaylada su olmadan hiçbir işi yapmak mümkün değildir ve özellikle hayvanların sulanması ve yaylada hayvanlardan elde edilen ürünlerin işlenmesi sırasında suyun kullanılması gerekmektedir” (KK:10).

Yine yaylacı kadınlar hayvanlarından sağdıkları sütten elde ettikleri peynir, yağ, çökelek gibi ürünleri de pazarlarda satmaktadır. Bunun yanında doğal ortamda yetişen mantar, çilek böğürtlen gibi ürünler de yaylacı kadınların pazar tezgahlarında yer almaktadır. Bunun yanında kırlardan toplanan şifalı otlar da yaylacı kadınlar tarafından tüketicilere ulaştırılmaktadır.

GİRESUN YAYLALARINI MESKEN TUTAN ÇEVRE İLLERDEN GELEN GÖÇERLER

Giresun yaylalarına gelen göçerler aynı zamanda Samsun, Tokat, Amasya, Sivas, Trabzon gibi illerden gelmektedir. Özellikle gelen göçerlerin yolculukları günlerce hatta bazen bir aya kadar devam etmektedir.

Yaylacılık yapan kadınlar özellikle uzun mesafelerden gelmek zorunda olanların ifadelerine göre hayvanlarının otladıkları alanların üzerinde artık yapılaşmaların olduğunu bunun da hem hayvanlarının beslenmelerini olumsuz etkilediğini hem de hızlarını kestiğini belirtmektedirler. Geçiş yollarında yapılan asfalt yollardan çokça araçların geçmesi de belirtilen sorunların artmasına neden olmaktadır. Konuştuğumuz kadınlar bu sorunların giderilmesinin ülkemiz hayvancılığı açısından çok büyük önem arz ettiği yönünde ifadelerde bulunmuşlardır. Ayrıca hayvancılık teşvik sisteminin de çok sağlıklı yürütülmediğini, bazen erkek egemen mantığı içinde kadınlara verilmediğini belirtmişlerdir.

“Karagöl Dağı civarında hayvanlarımızın çok sevdiği kırtıl otları bulunmaktadır. Bol otlaklarda beslediğimiz hayvanlarımızdan bol süt alıyoruz. Sivas tarafından geliyoruz mesafe biraz uzak olduğu için bazı sıkıntıları da yaşıyoruz. Özellikle hayvan gübrelarını köylerimize götüremiyoruz, mecburen gübrelarını yaylada bırakmak zorunda kalıyoruz” (KK:3). “Biz Tokat/Karayaka tarafından bu yaylalara geliyoruz ve burada yaylacılık yapıyoruz. Biz ömrümüzü çalışmaya adadık ve ömrümüzün sonuna kadar da kimseye muhtaç olmak istemiyoruz. Hayatın içinde çok sıkıntı çektik ama bu sıkıntılardan hiç yılmadık. Yayla bizi zinde ve genç tutuyor, burada hem hayvanlarıma bakıyorum hem de sağlıklı bir şekilde hayatımı sürdürüyorum. Yaylaların şartları ağırdır ama alışınca bunu hiç fark etmiyorsunuz.” (KK:4). “Yaylada günlük hayatın içinde yapılması gereken işlerimiz var. Öncelikle sabah hayvanlarımızı sağıyoruz ve sütlerimizi kaynatıp yoğurt yapıyoruz. Sonra hayvanlarımızı çayırlara salıyoruz. Kümeslerdeki tavuklarımızın bakımını yapıp yumurtalarımızı topluyoruz. Yayladaki tavuk yumurtaları çok besili oluyor. Ürünlerimizi Giresun ve Ordu’dan gelenlere satıyoruz, aldığımız para bizim her türlü ihtiyacımızı karşılıyor” (KK:4). “Ömrümün nerede ise tamamı yayla ve yayla yollarında geçti. Bizden sonra ailemizden yaylacılığı sürdürececek kimsenin olmadığını söylemek isterim. Yaylada ihtiyacımızı karşılayacak kadar sebze de ekip dikeyoruz ama esas kazancımız yaptığımız peynir, çökelek ve yağ üzerinedir. Büyük bir ihtimalle bizim aileden yaylacılıkla uğraşan son aile biz olacağız. Yaylalara ev yaptık ancak bazı problemlerle karşılaştık, yaylalardaki imar affından öncelikle hayvancılık yapan kimseler istifade ettirilmelidir” (KK:1). “Biz yaylaları sadece tarım ve hayvancılık için değil büyüklerimizden bize bir emanet gibi görüyoruz. Buralarda büyüklerimizimizin hatıraları var ve biz onların hatıralarını ömrümüz olduğu müddetçe yaşatacağız. Ordu’dan buraya yıllardır geliyoruz ve yaylada özellikle büyükbaş hayvancılık yapıyoruz. Elde ettiğimiz ürünler sadece kendi ihtiyacımız için değil aynı zamanda kazanç elde etmek için sürdürüyoruz” (KK:2).

KOYUN ÜRETİMİ

Giresun ve havalisinde üretimi yapılan koyunlar kamçı kuyruklu ve “karabaş” ve “karagöz” olmak üzere iki türden meydana geldiği ifade edilmektedir. Bunlardan karabaş türü koyunlar, rengi beyaz, pek nadiren siyah, beyaz olduğundan başı kulaklarıyla beraber siyah veya esmerdir. Bu koyunlar 35-40 kilo kadardır. Giresun’da “Çepni koyunu” olarak da bilinen bu koyunlar 4-4.5 ay kadar sağılır ve yaklaşık 48-50 kilo kadar süt verir (Kuruca, 2015:57). 1972 yılında Giresun ve ilçelerinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarına göre toplam 744.992 hayvanın sayımı yapılmıştır. Özellikle 346.014 koyun sayısının

tespit edilmesi yöredeki hayvancılık faaliyetlerinin merkezinde koyunun bulunduğu göstermektedir. Yöredeki koyun sayısının zaman içinde azaldığını ve 1990 yılında 294.940'a indiğini görmekteyiz (Kuruca, 2015: 60).

GÖÇERLİK

Karadeniz bölgesi, Türkiye'deki gerçek yaylacılık etkinlik yerleşmelerine en tipik örnektir. Bölge yayla yerleşmeleri, hemen tamamen orman doğal üst sınırı üzerinde ve bir kısmı 2000-2300 metreler; az sayıdaki diğer bölümü de, 2500-2700 metrelerdeki iki yükselti basamağı içinde toplanmışlardır. Her iki yükselti kuşağının yayla yerleşmeleri de, toplu yerleşmeler olup, büyük çoğunluğu, kaynak suları yakınında, yamaç yüzeylerinin güneye bakan dulda yerlerinde ya da sırtların güneye dönük yüzeylerinde konuşlandırılmışlardır (Doğanay, Coşkun, 2013: 7).

Yaylaya iniş ve çıkış tarihlerini, yayla alanındaki otlatmanın esaslarını köylerde muhtar, diğer yerlerde ise bu iş için görevlendirilen kişiler düzenler. Otlatma sahası ortak olarak kullanıldığından hayvanlar tür, yaş ve cinsiyetlerine göre değişik sürüler halinde, her bir sürü ayrı bir veya birkaç çoban tarafından otlatılır. Otlatma faaliyeti gün doğuşundan gün batışına kadar devam ettirilir. Yaylalarda üretilen süt küçük aile işletmeleri tarafından işlenmekte ve ailenin ihtiyacının karşılanmasında veya yakın pazarlarda satılmak suretiyle değerlendirilmektedir (Daşcı, Çomaklı, 2006: 277).

Delikanlı ve genç kızlarla gelinlerin göçü, oldukça neşeli, renkli, coşkulu ve bir bayram havası içinde geçerdi. Bu göç için herkes bayramlık yeni elbiselerini giyerler, delikanlılar silahlarını bellerine takarlar ve kemeğecinin çaldığı havalar ile yolculuk başlatılır. Bu coşkulu hava yayla yolunda devam eder ve bu mutluluk hali yaylaya varana kadar devam ettirilir (Şahin, 2006:262).

Bazı göçer gruplarının “kışlak” ve “yaylak” mahalleri arasında geçirdikleri ara yerler ve dönemler vardır. Söz konusu yerlerin ilki, kışlaktan hareket edildikten sonra rakımı yaylaya göre daha düşük olan ve karın erken eridiği yerlerdir. Genellikle Anadolu'nun doğusunda “mezraa” ve “bârgâh” adlarıyla anılan birçok yer bu niteliği taşımaktadır (Şahin, 2006: 257).

YAYLADA İKTİSADÎ FAALİYETLER

Yaylak-kışlak hareketlerinde tabi konar-göçer hayat tarzı olanların ziraat ile meşgul olmalarına engel ise de tedrici dahi olsa kışlak ve yaylaklarındaki otlaklarında ve bir kısım köylerde iptidai çiftçilik yapıyorlardı (Orhonlu, 1987: 21). Konar-göçerler ahalî aynı zamanda maddî kültür bakımından da sınıflan-

dırılması gerekir. Sahip oldukları hayvanlardan türlü yönlerden istifade eden göçerler yoğurt, yağ, peynir, yapağı ve kavurma gibi ürünlerden ihtiyaç fazlasını pazarlarda satışa sunmaktadır (Orhonlu, 1987: 22).

Yaylacılık faaliyetinin yapılacağı dönemde hayvanlarıyla devamlı ikamet ettiği yerden, belli bir zaman diliminde hayvansal ve bitkisel üretim yapmak amacıyla yayla yerine giden insanların buradaki faaliyetlerini rahat bir şekilde yapabilmeleri ve tarihi bir derinliğe sahip olan yaylacılık faaliyetlerinin canlılığını devam ettirebilmek için ulaşım imkânlarının iyi olması gerekir. Çünkü yaylada sadece hayvan otlatılmayıp aynı zamanda hayvansal ürün üretimi ve toprağa dayalı tarımsal faaliyetlerde yapılmaktadır (Daşçı, Çomaklı, 2006: 278).

Özellikle otlakların sınırlı oluşu, eskiden beri, hayvancılığın, yazları Alpin çayırılık alanlarda yapılmasını başka bir ifadeyle yaylacılık etkinliğini teşvik etmiştir diyebiliriz. Alçak kuşakta, tarım arazilerinin genişlemesine koşut olarak, meraların (yaylak alanlarının) daralması da, kuşkusuz bunda önemli bir etken olmuştur. Ancak ne yazık ki yaylacılık, eski önemini giderek yitirmektedir (Doğanay, Coşkun, 2013: 8).

Mısırların 20-30 cm. büyüdüğü zamanlarda aralarında sık biten kısımlarının araları 30-40 cm. açılacak şekilde sökülmesine “sık sökme ya da sık kazma” adı verilmektedir. İkinci defa bu işlem yapıldığında ise buna “ot biçme/kazma” adı verilmektedir. Bunun yanında fındık bahçelerindeki yabani otların ve dikenlerin biçilmesine ise “kırkma” adı verilmektedir (Güleç, 2015: 507).

KONAR-GÖÇER KADINLAR

Konargöçer aile yaşantısı içinde kadına önem verilse de genel manada ataerkil bir aile yapısının hâkim olduğu kaydedilmektedir. Ancak yine de ailenin otorite sembolü olan erkek eşine danışmadan çok fazla karar vermemektedir. Bunun yanı sıra kadınların öneminden hareketle yapılan araştırmalarda, göçer obalarında kadınların danışmanlık gibi önemli vasıflarının olduğu da tespit edilmiştir. Konargöçerlerde kadına verilen önemin bir diğer göstergesi çadırın yönetiminin evin en yaşlı kadınında olmasıdır. Göçer yaşam tarzında kadın gerek ekonomik gerek sosyal hayattaki varlığıyla ailenin bir nevi direği olarak kabul edilmektedir (Cem, 2018: 111).

Kadının bu denli önemli olduğu konargöçer topluluklarda kadın ve erkek arasında tutucu ilişkilerin olmadığı da gözlenmektedir. Bu bağlamda konargöçer topluluklarda kadın ve erkek dayanışması ile yürütülen çalışmalar olduğu gibi genç kızların veya genç erkeklerin birlikte rahatça konuşabildiği de dikkat

çekmektedir. Ayrıca yine bu topluluklar içinde kadına dair yapılacak bir hatanın veya işlenecek suçun cezasının büyük olduğu da kadına verilen önemi göstermesi bakımından dikkate değerdir (Cem, 2018: 111-112).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Baktığımızda yaylalarda gördüğümüz kadınlar hayvanların bakımından evin bakımına ve bahçe düzenlemelerine kadar kadınların yürüttüğü işlemler olduğu gözlemlenmiştir. Bazı dul kadınların bütün işleri kendilerinin yaptığı da düşünülürse teşvik usulünün doğru işletilmesinin ülke menfaatine olacağı aşıkârdır.

Kadınlar iktisadî hayatın içinde aktif olarak bulunmaktadır. Kadınların bu faaliyetleri resmî olarak kayıt altına alınmadığı gibi bazı problemleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu problem kadınların üretime katkı yapmalarına rağmen kendilerine hiçbir sosyal güvencenin sağlanamamış olmasıdır.

Kadınların hafızalarının daha güçlü olduğu düşünülürse özellikle yaylacılık ve yayla kültürünün oluşmasında, yaşatılmasında, yeni nesillere aktarılmasında da önemli katkıları bulunmaktadır. Sözleri birer atasözü niteliğinde olduğunu da belirtmekte yarar var. Özellikle dul bir yayla kadınının söylediği bütün zorlukları nasıl alt ettiğinin kanıtıdır. “kadere keder gerekmez.” Veya evinde erkeği olmadan uzaklardan gelen misafirleri ağırlarken “erkek yoksa bedeli var” gibi özlü sözleri de kadınların dilinden duymak, güçlü kadın imajının ne denli yayla kadınlarında yer ettiğinin göstergesidir.

Yaylalarda yaşayan kadınların barınaklardaki sıkıntılardan modern hayatın bazı nimetlerine ulaşma imkânlarından yoksun oldukları ama buna rağmen ülke ekonomisine üretim yaparak yararlı işler yapmaktadırlar. Elektrik ve buna bağlı olarak bazı ev aletlerinin noksanlığı günümüz şartlarında onlara sunulması gereken mühim hizmetler olmalıdır.

Yaylalarda yaşayan ve en az 6 ay boyunca bu dağları mesken tutan bu insanlar ülkemizin bulunduğu olumsuz şartları düşündüğümüzde sahiplenilen topraklar veya terör unsurlarına geçit vermeyen bir faaliyettir.

Fotoğraflar: Giresun yaylaları

KAYNAKÇA

- Aça, M.; (2018). "Doğu Karadeniz Hayvancıları ve Çobanları Arasında Geleneksel Meslek Hukukunun Temsilleri", *folklor/edebiyat*, cilt:24, sayı:93, 2018/1, ss.93-103.
- Daşçı, M. ve B. Çomaklı. (2006). "Yaylacılık ve Tarımsal Açından Önemi", *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fak. Dergisi*. 37 (2), ss.275-280.
- Doğanay, Hayati ve Oğün Coşkun. (2013). "Türkiye Yaylacılığında Değişim Eğilimleri ve Başlıca Sorunları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı. 30, ss.1-28.
- Güleç, M. M.; (2015). "Yaylacılık ve Otçu Göçü Geleneğine Sosyolojik Bir Bakış", *Geçmişten Günümüze Giresun*, Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, ss.506-511.
- Kuruca, N.; (2015). "Giresun'un İktisadî Tarihi", *Geçmişten Günümüze Giresun*, *Giresun İl Özel İdaresi Kültür Yayınları*, İstanbul, ss.41-71.
- Orhonlu, C.; (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul: Eren Yayınları.
- Şahin, İ.; (2006). *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, İstanbul: Eren Yayınları.
- Şenesen, R.; (2011). "Osmaniye/Düziç'nde Dünden Bugüne Yaylacılık ve Varsak Türkmenlerinin Yayla Göçü", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 20, Sayı. 1, (267-286).
- Tanoğlu, A.; (2010). "İskân Coğrafyası I, Esas fikirler, problemler ve metot" *Türkiyat Mecmuası*, 2010, ss.1-27.
- Zafer, C.; (2018). "Türkiye'de Konargöçer Kültürü", *Muhakeme Dergisi/Journal*, 1 (2), ss.105-115.
- Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.

KAYNAK KİŞİLER

- KK:1: Türkan Hekim, Ordu, 68 yaşında yaylacı
- KK:2: Zühre Hekim, Ordu, 72 yaşında yaylacı
- KK:3:Necla Çakır, Sivas/Koyulhisar, yaylacı
- KK:4: Seher Koyuncu, Tokat/Karayaya, 77 yaşında yaylacı
- KK:5:Hanım Şenel, Tokat/Karayaka, 52 yaşında yaylacı
- KK:6: Hüsnüye Kılıç, Giresun/Bulancağ, 84 yaşında yaylacı
- KK:7: Ayşe Karagöl, Tokat/Karayaka 54 yaşında yaylacı
- KK:8:Raziye Kasap, Giresun/Bulancağ, 72 yaşında yaylacı
- KK:9: Emine Akın, Giresun 84 yaşında ev hanımı
- KK:10: Nazmiye Kuruca, Giresun/Tirebolu, 54 yaşında çiftçi